

Profesor Józef Morozewicz

Hieronim Sieński
Biblioteka Główna AGH

Józef Marian Morozewicz urodził się 27 marca 1865 roku we wsi Rzędziany koło Tykocina, w rodzinie ziemiańskiej. W latach 1884–1889 studiował na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego (UW), początkowo botanikę, a następnie krystalografię, mineralogię i petrografię. Naukę zakończył uzyskując stopień kandydata nauk na podstawie obronionej rozprawy „Opis mikroskopowo-petrograficzny niektórych skał wybuchowych wołyńskich i granitów tatrzańskich” oraz złoty medal. Pracę tę opublikował tego samego roku w polskojęzycznym czasopiśmie warszawskim „Pamiętnik Fizjograficzny”. Po ukończeniu studiów został stypendystą ministerialnym i laborantem, a następnie asystentem i kustoszem Gabinetu Mineralogicznego UW (1889–1897), którym kierował prof. A. Lagorio. W tym czasie wykonał większe studium eksperymentalne nad powstaniem minerałów w magmie, na którego podstawie przyznano mu stopień naukowy magistra mineralogii i geognozji. Dzięki niezwykle wyteżonej pracy w laboratoriach chemicznych do perfekcji opanował metody badań i jego nazwisko dość szybko znalazło się w gronie znanych petrografów. Jego osiągnięcia były niezwykle imponujące. Syntezy, dokonywane w piecach siemensowskich huty szklanej na Targówku pod Warszawą, były imponujące z powodu zastosowanej skali wielkości stopów. Podczas gdy słynne syntezy skał, które prowadzili F.A. Fouqué i M. Lévy, były dokonywane w tyglach laboratoryjnych o pojemności 20 cm, a więc w ilościach nie większych niż 25–30 gram, stopy Morozewicza dochodziły do 50 kg. Krystalizacja tych stopów ciągnęła się niekiedy do dwóch miesięcy. Otrzymywał kryształy w znacznych ilościach i dostatecznie duże, aby można je było łatwo wydzielić i badać takimi samymi metodami, jakie były stosowane przy badaniu skał, nie ograniczając się do oznaczeń jakościowych. Wyniki jego syntez dały jedną z podstaw nowego kierunku badań petrogenety, który dzięki pracom Vogta, a potem badaczy amerykańskich i innych wprowadził petrografię skał ogniowych w jej okres fizyczno-chemiczny. Otrzymał syntetycznie po raz pierwszy bazyalty: nefelinowe, haüynowy i melilitowy oraz liparyt, w którym wśród szkliwa tkwiły drobne kryształki kwarcu, biotyty i sanidynu. Była to pierwsza synteza petrograficzna, w której te trzy składniki wykryły się obok siebie. W uznaniu dotychczasowych zasług uzyskał zezwolenie na wyjazd do Szwajcarii na Międzynarodowy Kongres

Równo sto lat temu – 20 października 1919 roku – zainauguowała swoją działalność Akademia Górnicza w Krakowie, obecna Akademia Górniczo-Hutnicza. Jej powstanie poprzedziły wieloletnie zabiegi i starania oraz prace organizacyjne, które prowadził Komitet Organizacyjny pod kierownictwem profesora Józefa Morozewicza.

Geologów w 1895 roku. Tam też poznał wybitnego rosyjskiego geologa F.N. Czernyszewa – wicedyrektora Komitetu Geologicznego w Petersburgu – który zaproponował mu odbycie wspólnej wyprawy na Nową Ziemię. Wyprawa odbyta w 1896 roku miała na celu zebranie okazów geologicznych i paleontologicznych na terenie przybrzeżnym wzdłuż cieśniny Matoczekin Szar. Była to jego pierwsza wielka podróż, która rozpoczęła cykl wypraw badawczych na obszarze Rosji. Po powrocie do Warszawy wyniki badań dokonanych w trakcie ekspedycji ogłosił w rozprawie „Experimentale Untersuchungen über die Bildung der Minerale in Magma”, a od Wydziału Przyrodniczego UW otrzymał stopień naukowy magistra mineralogii i geognozji i zaproszenie do objęcia wykładów petrografii. Wykłady jednak nie doszły do skutku, gdyż nie odpowiadało to polityce władz zaborczych. Dzięki Czernyszewowi został zatrudniony w Komitecie Geologicznym w Petersburgu i pracował tam w latach 1897–1904. W tym czasie prowadził badania skał krystalicznych w pobliżu Morza Azowskiego, rud żelaza w Magnitnej Gorze na Uralu oraz rud miedzi na Wyspach Komandorskich na wschód od Kamczatki. Wracając z Komandorów zatrzymał się na Sachalinie i tam przyczynił się do uwolnienia z zesłania Bronisława Piłsudskiego.

Drugi okres jego pracy w dziedzinie petrografii i mineralogii krajowej rozpoczął się we wrześniu 1904 roku, kiedy to objął kierownictwo Zakładu Mineralogii i Petrografii Uniwersytetu Jagiellońskiego. 1 października został profesorem zwyczajnym. W latach 1904–1919 zorganizował ważny ośrodek nauk mineralogiczno-petrograficznych. Na nowym stanowisku rozpoczął na większą skalę pracę dydaktyczną oraz organizacyjną. W 1905 roku odnowił gmach Collegium Maius, siedzibę zakładu, a w 1910 roku nadbudował piętro (zlikwidowane ostatnio podczas prac konserwatorskich). W klatce schodowej Collegium wbudował także piec do prac nad syntezami minerałów i skał. Rozwinął również działalność pedagogiczną. Miał wielu wybitnych uczniów, którzy przyczynili się wydatnie do rozwoju petrografii i mineralogii w Polsce, między innymi:

fot. arch. BG AGH

Profesor Józef Morozewicz
w ostatnich latach życia

fot. S. Malik

Tablica pamiątkowa w budynku głównym AGH

Władysława Pawlicę, Stanisława Małkowskiego, Stefana Kreutza, Zygmunta Rozena, Edwarda Walerego Jacewskiego. Niektórzy z nich później znaleźli się w powstałej w 1919 roku Akademii Górniczej. Zespół ten prowadził systematyczne opracowywanie, zarówno petrograficzne, jak i mineralogiczne, skał i minerałów Polski. W Zakładzie opracowywano również materiały przywiezione przez niego z wypraw na obszarze Rosji, a zwłaszcza Wysp Komandorskich. Odrębnym przedmiotem prac zakładu były lawy paleozoiczne województwa krakowskiego, skały i minerały tatrzańskie, andezyty okolic Pienin, skały Niżnich Tatr i Małych Karpat, skały osadowe Gór Świętokrzyskich, minerały z różnych rejonów Polski. W 1910 roku otrzymał doktorat honoris causa UJ. O fakcie tym zdecydowały sprawy dość prozaiczne. Z zachowanych materiałów wynika, że był on w Krakowie jedynym profesorem magistrem. Wprawdzie stopień ten oznaczał tyle, co w Austrii doktorat, ale przy braku odpowiednich umów międzypaństwowych – w Galicji było to dysonansem. Powołano odpowiednią komisję uczelnianą o nadanie doktoratu honorowego, ta wystąpiła do c.k. ministerstwa w Wiedniu, wyjaśniając jasno, o co chodzi. Ministerstwo

uznało wnioski za zasadny i tytuł przyznano. Natomiast stosownej celebracji nie było. Liczba publikacji Morozewicza z okresu 1902–1919 przekracza 50 pozycji. Dotyczą one między innymi opisywanych minerałów: beckelitu, odmiany włóknistej kalcytu zwanej lublinitem, stellerytu (okaz z wyspy Beringa). Prowadził również badania zeolitów tatrzańskich, różnych odmian skał krystalicznych tego rejonu oraz cieszyńskich z Beskidów, a także skał wulkanicznych Wezuwiusza i innych obszarów Europy Zachodniej. Podręczników sam nie pisał. Studenci starannie zapisywali jego wykłady i później je ogłaszali drukiem, oczywiście po weryfikacji autorskiej, jako skrypty, między innymi: „Optyka” (1909) i „Krystalografia” (1909 wyd. I, 1913 wyd. II). Profesor Morozewicz od początku pobytu w Galicji utrzymywał bliskie stosunki z górnikami i hutnikami trzech zaborów oraz mineralogami Austrii, dlatego nikogo nie zdziwiło, że w 1912 roku został powołany przez austriackie Ministerstwo Robót Publicznych w Wiedniu na przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego Akademii Górniczej w Krakowie. Wszli do niego profesorowie uniwersytetów w Krakowie i Lwowie, przedstawiciele społeczności górników i hutników oraz urzędnicy państwowi. Komitet działał w latach 1913–1921. Jesienią 1914 roku Akademia miała rozpocząć swoją działalność. Jak doskonale wiemy wybuch I wojny światowej unicestwił te plany. Archiwalia dotyczące działalności komitetu w latach 1913–1921 zaginęły. Mimo wszystko udało się ustalić dość szczegółowe kalendarium poczynań tego organu. Zawdzięczamy to w dużej mierze publikacjom z „Przeglądu Górniczo-Hutniczego” oraz „Czasopisma Górniczo-Hutniczego” z tamtych lat. Otwarcie Akademii Górniczej nastąpiło dopiero 20 października 1919 roku. Ceremonia miała miejsce w auli Uniwersytetu Jagiellońskiego, a pamiętne słowa „Magnificencjo! Świetny Senacie, dostojne zgromadzenie! Niniejszym ogłaszam Akademię Górniczą w Krakowie za otwartą” wypowiedział Naczelnik Państwa Józef Piłsudski. W trakcie uroczystego otwarcia profesor wygłosił przemówienie, w którym dość szczegółowo przedstawił problemy związane z powstaniem akademii. Wystąpienie to składało się z kilku rozdziałów. O swojej roli mówił niewiele, a przecież przy jego czynnym udziale opracowano pierwsze programy studiów, zapewniono parcelę budowlaną, sporządzono plany budowy oraz zapoczątkowano budowę gmachu przy Alei Mickiewicza. Pomimo wielu trudności pracą organizacyjną doprowadził do końca. W latach późniejszych troszczył się o rozwój w akademii dyscyplin geologicznych. Zajęcia z mineralogii, petrografii dla studentów Akademii Górniczej, w początkowej fazie jej istnienia były prowadzone w pomieszczeniach Zakładu Mineralogicznego UJ przy ul. Gołębiej 11. Istnieją

ustne przekazy, że pierwsze wykłady prowadził profesor Morozewicz, a kontynuował działalność dydaktyczną profesor Stefan Kreutz, który był formalnie kierownikiem Zakładu Mineralogii AG. Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w 1919 roku powołany został Państwowy Instytut Geologiczny. Jego organizację i kierownictwo powierzono profesorowi Morozewiczowi, który z wielką energią i zapałem przystąpił do organizacji najpoważniejszego ośrodka nauk o Ziemi w służbie gospodarki całego kraju. 7 maja 1919 roku podczas oficjalnego otwarcia instytutu profesor w przemówieniu wstępnym nawiązał do tradycji badań geologicznych Polski poczynając od Staszica. Nakreślił też zasadnicze zadania instytutu w całokształcie spraw naukowych i gospodarczych państwa, w sposób, który do dnia dzisiejszego nie utracił aktualności. Działalność naukowa Państwowego Instytutu Geologicznego dzięki wyjątkowej pracy całego zespołu i niezłomowanej działalności dyrektora rozrastała się i wkraczała w orbitę nauki światowej. Geolodzy Instytutu prowadzili prace terenowe w lecie, w zimie przedstawiali wyniki prac polowych i kameralnych na posiedzeniach naukowych. Józef Morozewicz zajmował stanowisko dyrektora Państwowego Instytutu Geologicznego do stycznia 1937 roku. W tym czasie publikował między innymi prace dotyczące miedziankitu, grodnolitu (koloidalny fosforan wapniowy), bardolitu (chloryt) i diabazu z Gór Świętokrzyskich. Szczególną uwagę zwrócił na zbadanie polskich złóż kruszcowych, głównie rud żelaza ciągnących się długim pasmem od Ćmielowa i Ostrowca, przez Starachowice, Kamienną i Końskie aż do Opoczna i Suchedniowa nad Pilicą. Objął również badaniami złoża miedzi w Miedziance, cynku i ołowiu w okolicy Olkusza oraz występowania siarki we wsi Czerkowskie nad Nidą i Posądz.

Profesor jest autorem około 150 prac naukowych i podręczników, skryptów, recenzji, krytyk, komunikatów i notek naukowych, publikowanych w języku polskim, rosyjskim, niemieckim i francuskim. Niektóre z nich weszły do ogólnoswiatowej literatury mineralogiczno-petrograficznej. W 1938 roku opublikował autobiografię „Życie Polaka w zaborach i odzyskanej ojczyźnie (1865-1937)”. W uznaniu licznych zasług odznaczony został Krzyżem Komandorskim Polonia Restituta, Złotym Krzyżem Zasługi oraz innymi orderami krajowymi i zagranicznymi. W Rosji otrzymał Order św. Anny i św. Stanisława oraz tytuł radcy stanu. Był też doktorem honoris causa Politechniki Warszawskiej. Należał do założycieli „Ligi Ochrony Przyrody” i w latach 1928-1929 był pierwszym prezesem jej zarządu, był członkiem zwyczajnym Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, był prezesem Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodniczego im.

Kopernika i członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, członkiem honorowym Rumuńskiej Akademii Nauk. Był członkiem Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Mineralogicznego i Wiedeńskiego Towarzystwa Mineralogicznego. Zasiadał też w wielu gremiach naukowych, między innymi w Petersburgu, Wiedniu, Paryżu i Waszyngtonie. Brał też udział w wielu międzynarodowych zjazdach i konferencjach oraz odbył wiele podróży naukowych.

Profesor Józef Morozewicz zmarł 12 czerwca 1941 roku w Warszawie i został pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Po latach na jego grobie położono płytę z andezytów pienińskich, skał, którym poświęcił wiele swego trudu twórczego już w czasie pierwszych wycieczek badawczych na południe Polski.

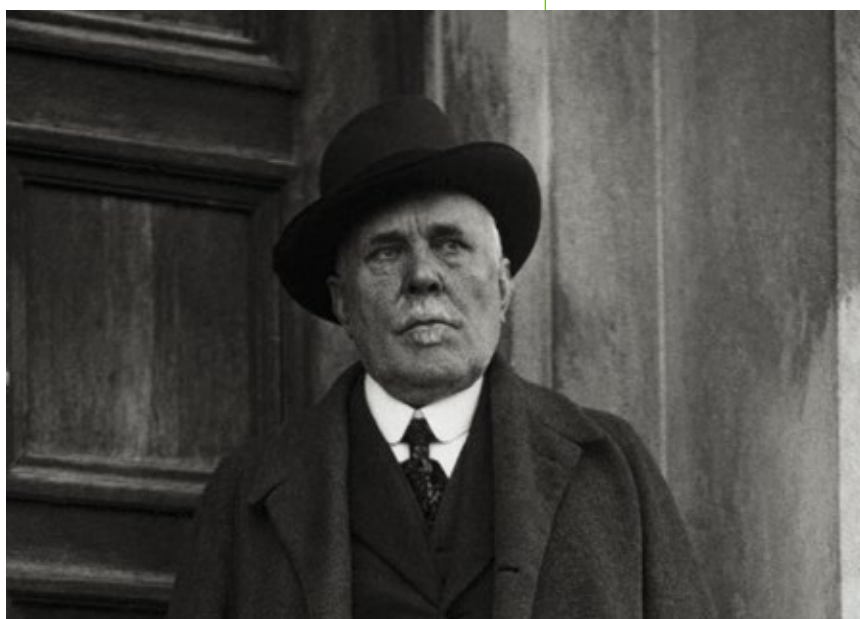
We wspomnieniach pojawia się jako osoba nie mająca łatwego charakteru, był jednak wyjątkowo sprawnym mineralogiem i petrografem oraz organizatorem nauki. Placówki państwowe oraz organizacje społeczne, w których rozwoju uczestniczył przetrwały kilkadziesiąt lat, a PiG i AGH uroczą obchodzą 100-lecie. W 1975 roku pracownik AGH profesor Czesław Harańczyk – mineralog, geochemik – na cześć Józefa Morozewicza nazwał nowo odkryty przez siebie minerał morozewicytem.

W obchodach 100-lecia otwarcia akademii, uczelnia nie zapomniała o tych, dzięki którym powstała. 8 kwietnia 2019 roku w budynku głównym AGH uroczyste odsłonięto tablice upamiętniające działaczy Komitetu Organizacyjnego Akademii Górniczej prof. Jana Zarnańskiego, pierwszego profesora uczelni, znawcę prawa górniczego oraz prof. Józefa Morozewicza – Przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego. Odsłonięcia tablic dokonano podczas otwarcia wystawy „In magnis voluisse

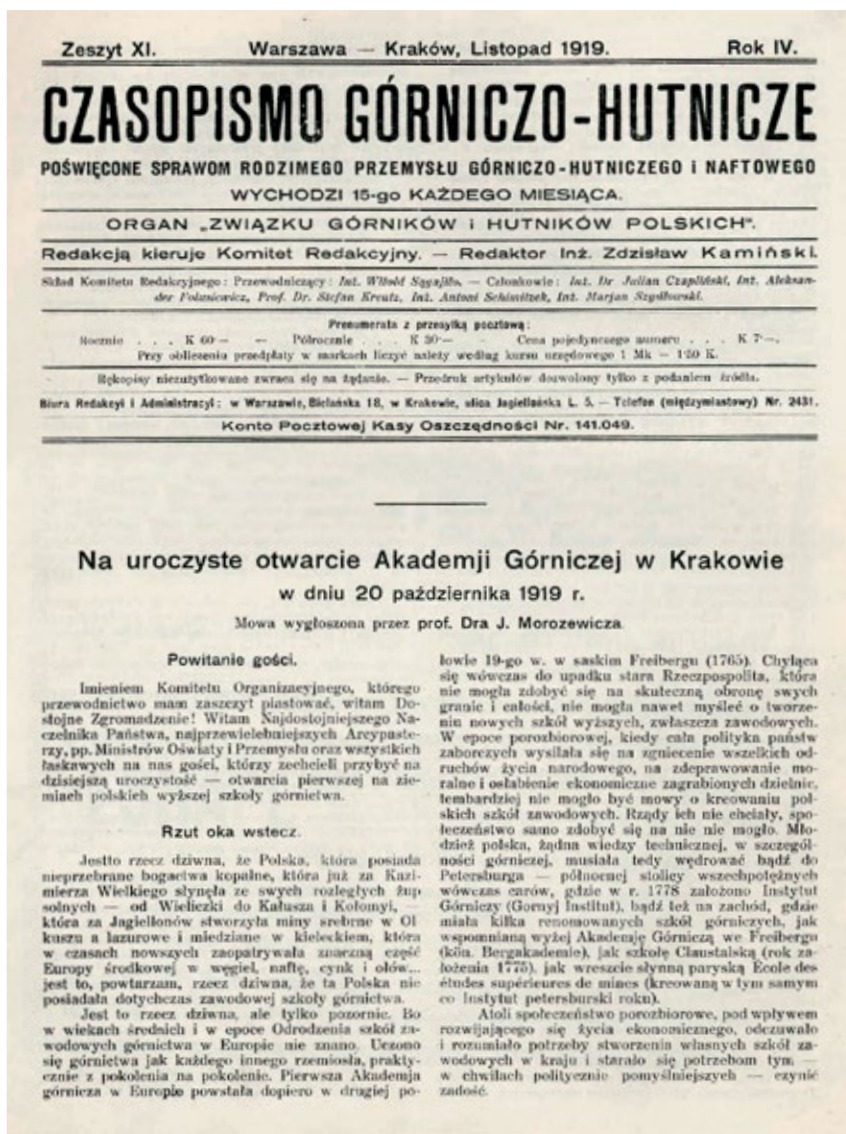

Józef Morozewicz w 1902 roku w Petersburgu

Profesor Józef Morozewicz

fot. NAC

prof. Anna Siwik – Prorektor ds. Studentkich. Ramy chronologiczne ekspozycji obejmują okres od lat 60. XIX wieku aż do wybuchu II wojny światowej. Na wystawie zaprezentowano wiele materiałów związanych z profesorem, między innymi Alegaty do sprawozdań stenograficznych Sejmu Krajowego, plany położenia z lat 1912–1914 przyszłej Akademii Górniczej (np. wydzielone grunty w dzielnicach Dębinki oraz na Kazimierzu), unikatowy szkic autorstwa prof. Józefa Morozewicza z wytycznymi odnośnie projektu gmachu, warunki konkursu oraz protokół sądu konkursowego, a także prezentowane po raz pierwszy projekty gmachu Akademii Górniczej z 1925 roku. Równie interesująco prezentuje się sama tablica. Projekt i rzeźbione gipsowe modele płyt, a także artystyczne wykończenie gotowych odlewów płyt wykonali artyści rzeźbiarze Wincenty Chłipiła i Piotr Chwastarz. Same płyty wykonane są z granitu OLIVE GREEN pochodzącego z RPA. Kamień ten dobrze komponuje się z brązem, z którego wykonane jest popiersie profesora, granit jest płomieniowany, a brzegi rwane. Całość zabezpieczona impregnatem, który wzmacnia kolor i strukturę materiału. Chroni przed brudem i wilgocią. Tworzy wrażenie głębi. Wymiary płyty tablicy wynoszą około 150x108 cm. Odlewy z brązu wykonane zostały w dwóch pracowniach odlewnictwa artystycznego: Brązy Polskie sp. z o.o. w Krakowie oraz Odlewnia Artystyczna Piotr Piszczkiewicz w Podłężu, zaś kamień został przygotowany przez Zakład Kamieniarski Adama Nowaka w Krakowie. Opieką nad tym przedsięwzięciem sprawowała dr inż. Aldona Garbacz-Klempka z Wydziału Odlewnictwa AGH. Na tablicy oprócz popiersia profesora zamieszczony jest napis:

PROFESOR JÓZEF MOROZEWICZ
1865-1941
PRZEWODNICZĄCY
KOMITETU ORGANIZACYJNEGO
AKADEMII GÓRNICZEJ
W KRAKOWIE
(1913-1921)

Relacja z otwarcia Akademii Górniczej zawierająca przemówienie Profesora

sat est – W rzeczach wielkich wystarczy chcieć – historia powstania Akademii Górniczej”. Wernisaż otworzył prof. Tadeusz Słomka – Rektor AGH. Podczas ceremonii otwarcia głos zabrał prof. Wojciech Łużny – Przewodniczący Komitetu ds. Organizacji Jubileuszu 100-lecia AGH, Prorektor ds. Kształcenia. Sylwetki obu profesorów przedstawiła

Źródła:

- Heflik W., Dumańska-Stowik M.: W 145-tą rocznicę urodzin Józefa Morozewicza (1865-1941). Biuletyn AGH 2010, nr 26, s. 22-23, [foto],
- Krzysztoforska B., Wójcik Z.: Materiały do bibliografii naukowej Józefa Morozewicza. Prace Muzeum Ziemi 1977, z. 27, s. 97-137,
- Małkowski S.: Józef Morozewicz 1865-1941. Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego 1949 T. 19, z. 1, s. 55-61, [foto],
- Małkowski S.: Polscy badacze Ziemi w przeszłości. Prace Muzeum Ziemi 1971, z. 18, cz. 2, s. 75-118, [foto],
- Polski Słownik Biograficzny. T. 21/4, z. 91 : Molicki Antoni – Morsztyn Władysław. Warszawa ; Kraków 1976, s. 779-780,
- Szewczyk W.: Wyjątkowa wystawa i tablice pamiątkowe. Biuletyn AGH 2019, nr 136, s. 26, [foto],
- Wielka Księga 85-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej. [Oprac.] zespół aut. K. Pikoń (red. naczelny), A. Sokołowska (dyrektor projektu), K. Pikoń. Gliwice 2004, s. 238, [foto],
- Wójcik Z.: Józef Morozewicz uczony i współorganizator Akademii Górniczej w Krakowie. Kraków 2004, s. 16, 19, 67,
- Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919-1967. Oprac. J. Sulima-Samujiłto oraz zespół aut. Kraków 1970, s. 625 (Wydawnictwa Jubileuszowe 1919-1969),
- Życiorysy profesorów i asystentów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1919-1964). Red. M. Odlanicki-Poczobutt. Kraków 1965, s. 151-154, [foto] (Zeszyty Naukowe. Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie ; nr 41, z. spec. 4).